

INHOUD

UIT DE VERENIGING, COLOFON 2

MONUMENTENSCHILDJE 2011 3

UIT HET ANTIQUARIAAT 4

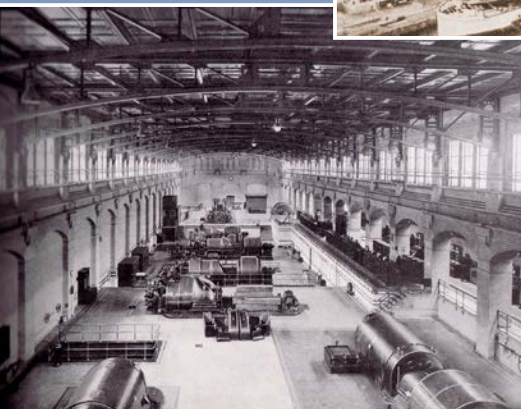
BULLETIN HMR EN GAR 5-8

GEDENKTEKEN PIERRE BAYLE 9

DAG VAN DE ROTTERDAMSE GESCHIEDENIS 10

AGENDA 11

FOTOPUZZEL 12

Open Monumentendag staat dit jaar in Rotterdam in het teken van de herbestemming van voormalige havengebieden. Op zaterdag 10 september wordt in het Lloydkwartier en op Heijplaat, het RDM-terrein en het Quarantaineterrein onder de titel 'Nieuw Gebruik – Oud Gebouw' een themaprogramma

georganiseerd. De Schiecentrale in het Lloydkwartier is een goed voorbeeld van hergebruik van oude gebouwen. Eens was dit een van de elektriciteitscentrales van het GEB zoals de foto's uit 1928 laten zien.

UIT DE VERENIGING

In de afgelopen maanden werden de volgende mensen lid van ons Genootschap.

Mei

Dhr. Gunther Ditz (Rotterdam), Mw. R. Ditz-Kousemaker (Rotterdam), Dhr. C. Geutz (Rotterdam), Mw. A.M.G. Tromp-Habets (Rotterdam), en Dhr. P.C. Duits (Rotterdam).

Juni

Dhr.H. van der Sijden (Krimpen a/d IJssel), Dhr. C.M.J. Andries (Rotterdam), Mevr. N. Miezelmoe (Rotterdam), en Mevr. A. van der Vorm (Bilthoven).

Juli

Dhr.J. Huijssen (Rotterdam), Dhr. Mr. H.M. de Jonge (Rotterdam), en Mevr. T. Overbosch (Rotterdam).

Rectificatie 1

In de vorige Kroniek stond onder de nieuwe leden dat in februari Dhr. G.A. den Drijver lid was geworden. Op zijn verzoek melden we dat het hier gaat om Dhr. G.A.Drijver Sr.

Rectificatie 2

Bij de foto van Melanie Post van Ophem in Kroniek 181 is de naam van de fotograaf weggevalen. Dat moet zijn Kimberly Gomes, www.kimberlygomes.nl. Excuses aan de fotograaf. •

LEZERS EN BESTUURSLEDEN SCHRIJVEN

Aangeboden:

Daar ik kleiner ga wonen, moet ik een deel van mijn bibliotheek opruimen. Daarom bied ik mijn bijna complete verzameling Roterodamumboeken (alleen de nummers 162 en 165 ontbreken) aan voor een in overleg te bepalen percentage van de 'nieuw-waarde'.

Verder bied ik de Rotterdamse jaarboekjes van 1975 tot en met het laatst verschenen boekje aan voor elk aannemelijk bedrag. Bij voorbaat mijn hartelijke dank.

Met vriendelijke groeten,

L.P.M. Wensing
010 - 418 65 11 •

colofon

De Kroniek is een uitgave van Historisch Genootschap Roterodamum

Redactie

Sjaak van der Velden
Spangesekeade 78a
3027 GK Rotterdam
telefoon: 06 22429959
e-mail: sjaakvldvelden@gmail.com

Illustraties: GAR, eigen collectie, Ahoy
Vormgeving: Studio Gescher, BNO, Leiderdorp
Lay-out en druk: Graféno

Oplage: 2.600 exemplaren

Website: <http://www.rotterdamum.nl>

Secretariaat en Ledenadministratie HGR

C. Hartsuiker
Postbus 23148, 3001 KC Rotterdam
telefoon: 0184-682291
Giro 77300
e-mail: rotterdamum@rotterdamum.nl

contributie: € 30,00 per jaar
ondersteunend gezinslidmaatschap: € 10,00 per jaar

Leden ontvangen het Rotterdams Jaarboekje en vijf keer per jaar de Kroniek. Bovendien zijn zij welkom op alle door Roterodamum georganiseerde bijeenkomsten, lezingen en excursies.

De volgende Kroniek verschijnt rond 1 november 2011.
Sluitingsdatum kopij 1 oktober 2011.

MONUMENTENONDERSCHEIDING ROTTERDAMUM

Dit jaar is open monumentendag op zaterdag 10 september en zoals gebruikelijk is dit ook de dag dat de monumentenonderscheiding van Rotterdam wordt uitgereikt. Daarvoor heeft de monumentencommissie van onze vereniging het nodige voorwerk gedaan door selectie van kandidaten, bezoek ter plaatse, nader onderzoek en de nodige onderlinge discussie, alvorens een advies wordt uitgebracht aan het bestuur. De keuze is dit jaar gevallen op een pand in Hillegersberg-Terbregge en wel aan de Terbregse Rechter Rottekade 127-129. Dit is een voormalige Gereformeerde kerk die is getransformeerd tot woonhuis; er is in de oude kerkruijme een woonhuis gebouwd.

Dit jaar waren er enkele panden genomineerd, dat wil zeggen, aangemeld bij de commissie. Hierbij was een pand aan de Vijverweg in Kralingen, dat prachtig is gerestaureerd inclusief funderingsherstel, maar dat vanwege verkleuringsproblemen in het gevelstucwerk nog even wordt aangehouden tot de uitslag van het nader onderzoek is voltooid en de verkleuringen zijn verholpen. Wel was de commissie unaniem in haar mening over het pand dat nu wordt onderscheiden: **Terbregse Rechter Rottekade 127-129**

Deze oude Gereformeerde kerk dateert uit 1931 (anderen berichten 1898), is gebouwd op grond van de toen eraast gelegen "school met den bijbel" en was als kerk in functie tot ca. 1961 toen er werd verbouwd tot garage en opslagloods waarbij veel karakteristieke delen verdwenen, gelukkig niet het markante topje, met opvallende verticale raamstijlen in de voor-gevel. Veel was met plaatwerk 'gerepareerd' en ramen waren dichtgetimmerd. Het pand dreigde te verkommeren. En dat op zo'n schitterende locatie in een rustige oude dorpskern vlak bij het stadscentrum aan de oever van de Rotte, de oude veenrivier. Enkele jaren terug werd het aangekocht door de huidige eigenaren, en ze maakten plannen voor de gewenste en mogelijke aanpak. In het kort komt het er op neer dat binnen in de voormalige kerkruijme een woonhuis is gebouwd met een staal- en betonconstructie, met respect voor, en behoud van de bestaande ruimtewerking, zodat de oude kerkruijme zichtbaar bleef, maar toch een riant woonhuis ontstond. Het thans zeer actuele thema van functioneel hergebruik, dat op veel plaatsen aandacht krijgt is dan ook volledig van toepassing.

Dit bracht met zich mee dat een volledige nieuwe fundering in de oude kerkruijme moest worden gemaakt, en ook de opbouw is onafhankelijk gemaakt van de oude muren. Op veel plaatsen is de volledige hoogte aanwezig, waarbij de hoge oude spanten en hun detaillering goed zichtbaar zijn. De woonfunctie is voornamelijk

op de be-gane grond, terwijl op de insteekverdieping de slaap-, bad- en werkruijmen zijn. De enige fundamentele ingreep was de inkorting van de oude achterbouw, waardoor ruimte ontstond voor

een royaal terras aan het water, met – vanuit de woonruimte – een schitterend zicht op de Rotte.

De bouwkundige werkzaamheden zijn niet het enige dat de aandacht trekt. Er is buitengewoon veel aandacht en moeite besteed aan domotica en klimaatbeheersing. Vrijwel alles in het pand, zoals verlichting, verwarming, zonwering, ventilatie, raam- en deuropeningen en beveiliging is computer gestuurd en geregeld; het is dan ook een high-tech woning te noemen. Ook de energie en klimaatbeheersing had de volle aandacht, uiteraard met een warmterugwinningssysteem. Het 'Rotterdam Climate Initiative' dat wij in onze beoordeling trachten te betrekken, komt hierdoor volledig in beeld. Wij beraden ons er op hoe dit aspect bij restauraties nader over het voetlicht te brengen. Het nu onderscheiden pand bijvoorbeeld is met de hulp van adviseurs, programmeurs en installateurs een zogenaamd KNX-project geworden wat betekent dat het voldoet aan de wereldwijde standaard voor gebouw automatisering. Alleen daarom al trekt het pand veel aandacht.

Gemeentelijk monumentenbeleid

De commissie heeft zich ook over andere onderwerpen gebogen. Het baart veel zorg dat oude boerderijen langs oude karakteristieke historische linten worden verwaarloosd, onzorgvuldig verbouwd of vergroot, weggedrukt door opdringerige nieuwbouw of zelfs worden gesloopt teneinde de vaak fraaie locatie te kunnen verkopen. Bescherming van deze linten of de individuele panden is er vaak niet, waardoor juridische middelen om de aantasting tegen te gaan ontbreken.

In veel gevallen betreft het eigendom van de gemeente Rotterdam, waarbij we helaas moeten constateren er geen beleid (meer) geformuleerd wordt voor omgang en behoud van dit erfgoed van de stad. Een fundamentele discussie hierover en overleg met het gemeentebestuur is de enige mogelijkheid, omdat bezwaar maken in incidentele gevallen geen taak is voor Rotterdam, maar ook niet tot succes zal leiden. Ervaringen van diverse historische verenigingen die hiertoe pogingen hebben ondernomen, hebben dit uitgewezen.

Dit probleem doet zich o.a. voor in Kralingen (bijvoorbeeld de 's Gravenweg en de Kralingse weg), maar ook in Overschie langs de Oude Kleiweg en in Hillegersberg langs de Straatweg, Grindweg en Hoge Limiet.

Een ander probleem dat zich voordoet is dat een reeds onderscheiden pand, dat in het verleden fraai is gerestaureerd, in een latere fase wordt verwaarloosd, of aangetast door verwijderen van karakteristieke historische elementen, vaak door een andere eigenaar die kennelijk veel minder historisch besef heeft. Zo'n probleem doet zich thans voor aan de Schulpweg in Charlois. Een mogelijkheid is het terug vragen (eisen?) van de onderschei-

ding, maar dit lijkt voornamelijk nog niet eenvoudig. Daarover zullen wij later berichten. •

De monumentencommissie Jack Fens, voorzitter

UIT HET ANTIQUARIAAT

De NRC gaat verhuizen. In 1986 verhuisde de redactie van de krant tegen de zin van de redacteuren uit de binnenstad weg; er werd zelfs kort gestaakt. De nieuwe hoofdredacteur heeft in zijn wijsheid besloten dat de redactie terug moet naar een binnenstad, maar deze keer ook graag vlakbij een rosse buurt. Reden genoeg om eens naar het boekje te zoeken dat een van de eerste journalisten ooit schreef over deze krant. De vader van de bekende schrijver van 'Op hoop van zegen', ook een Herman Heijermans (1824-1910), schreef in 1902 over zijn belevenissen bij de NRC en in 1949 verzorgde E. Kossmann de uitgave van fragmenten daaruit. Het verscheen als deel 6 in de reeks kleine boekjes van Roterodamum. Op pagina 7 van deze Kroniek kunt u trouwens meer lezen over de vele verhuizingen en verdwijningen van kranten uit Rotterdam in het verleden.

"Op een goeden morgen in 1847 deed ik dus mijne intrede in het redactiebureau van de N.R.C. De aanvankelijke jaarwedde - 't is nu zo wat 56 jaar geleden - was f 500, maar ik was bij mijn ouders in huis, natuurlijk kosteloos, en f 10 in de week extra zakgeld waren niet zo te versmaden.

De eerste indruk dien ik ontving was geen van bijzonder opwekkenden aard. De courant was destijds gevestigd in het beneden-voorgedeelte en in het achterhuis van het pand aan de Grote Markt, hoek Molensteeg. De nauwe ingang was in die steeg. Binnenkomende had men links het kantoor, rechts, een trapje afdalende, het bureau van den uitgever van het blad, den Heer H. Nijgh.

Laat mij hier even afbreken om te zeggen, dat ik met hem een lange reeks van jaren heb gewerkt en hem steeds en onveranderlijk heb leren kennen als een hoog achtenswaardig, braaf, loyaal man, volkomen, ik zou haast zeggen meer dan volkomen berekend voor de taak die hij op zich nam en daarbij iemand van rusteloze activiteit. Hij was als uitgever zijn tijd verre vooruit. Begonnen met voor eigen rekening een courantage uit te geven, kwam dat al dadelijk in concurrentie met de bestaande „Rotterdamsche Courant" van de uitgevers Arrenberg en Van Reijn. Die en in voorkomen en in inhoud zeer ouderwetse courant zat er muurvast in, gaf groot voordeel en zag van uit de hoogte neder op het kleine blaadje, met zijne nieuw-modische en vooruitstrevende allures. En die oude courant bleef bij hare geringschatting volharden, toen het kleine ding zich ging uitbreiden en kapitaal op aandelen werd geplaatst. Eindelijk dan toch werden Arrenberg en Van Reijn wakker en gingen hun blad hervormen, moderniseren, doch toen was het al te laat. De „Rotterdamsche Courant" is reddeloos ten gronde gegaan (1867). De „Nieuwe Rotterdamsche Courant" behield het veld. Dat zulks voor een groot deel het gevolg was van de hoogst intelligente leiding en den ondernemingsgeest van den uitgever, is boven allen twijfel verheven en het was mij een behoefte dit te vermelden. Doch laat ik thans tot mijn punt van uitgang terugkeren.

Achter het bureau van den uitgever in de nauwe gang, het kantoortje van den boekhouder, tevens kassier, en vervolgens ene kamer, die den indrukwekkenden naam „Commissariskamer" droeg.

Rechts, onmiddellijk naast den straatingang, een smalle deur, toegang gevende tot een nog smallere, vuile trap, die ik verzocht werd op te klimmen. De wenteltrap een heel eind opgeklommen zijnde, kwam ik op een portaal, nauwelijks groot genoeg om mij er op te kunnen bewegen en had toen rechts de voortzetting van de wenteltrap naar de zetterij, en vlak voor mij het redactiebureau, een klein opkamertje, welks twee

vensters uitzicht gaven op de daken aan de overzij van de zeer nauwe steeg. Voor die ramen en ook aan den tegenovergestelden muur, een ongelijke lessenaar, elk voor twee personen, en vier kantoorrukken, alles nu juist niet uitblinkende door zindelijkheid. Aan de andere zijde van het portaal was de machinekamer; daar stond op een verhoogden vloer een snelpers, die aan een spil door twee als in een kuil geplaatste werklieden, in beweging moest worden gebracht en gehouden als de oplaag moest worden gedrukt. Op de zetterij nog een paar handpersen.

Mijne collega's, aan wie ik werd voorgesteld, bleken drie in getal te zijn, de Heren Lammers, Van Laun en Rietstap. Alle drie bleken mij later bekwame mensen te zijn, maar... ook van de doden mag men de waarheid zeggen. Lammers was student in de theologie geweest, wist heel wat, maar rookte den gehelen dag lange pijpen en beproefde daarbij even hardnekkig als vruchteloos of hij aan den overkant de panen van de daken kon weggijken. Vermoedelijk deed hij zo omdat stelwerk hem zo moeilijk van de hand ging. Hij was erg kieskeurig op stijl en eer hij dan ook naar zijn zin enige regels gesteld had, was de tijd voor de courant gekomen om naar de pers te gaan.

Van Laun kon, als hij 't wilde, goed en vlug werken, maar in den regel stond zijn hoofd er niet naar. Hij was de drie moderne talen machtig en bij lange na geen vreemdeling in hare litteratuur, maar dacht meer aan uitgaan dan aan werken, daarbij een recht geestige grappenmaker, waardoor hij de anderen in hun arbeid nog stoorde. Wij hebben hem weldra naar Engeland voortgeholpen, waar hij heel goed zijn weg heeft gevonden.

Die 'anderen', de beide werkezels, die in den regel voor alles zorgden, waren (J. B.) Rietstap (1828-1891) en mijn persoon, Rietstap echter nog veel meer dan ik, want dat was een rusteloze arbeider. Als het redactie- en correctiewerk (we moesten ook de handelsberichten, zeetijdingen en advertentiën corrigeren) enige verpozing liet, dan had Rietstap fluks een wapenboek in de hand, studeerde er in en verveelde ons met de uitlegging van de overheerlijke betekenis van wapenschilden, waarvan hij steeds enige in kleurendruk bij zich droeg. Als hij er van sprak, dan zag men zijne ogen achter zijn brilleglazen van geestdrift schitteren. Of anders nam hij een Hollands boek en begon het in radelozen spoed te copiëren in stenografisch schrift. Nu, hij althans heeft zijn ideaal bereikt. Hij is (in 1852) stenograaf geworden van de Tweede Kamer en heeft gelijktijdig als wapenkundige naam gemaakt. De Courant verloor in hem haar ijverigsten en bekwaamsten medewerker.

Van wie er toen zo al verder aan de redactie van de Courant verbonden werden, heb ik geen melding te maken. De Courant nam na verloop van tijd het gehele huis in gebruik en verplaatste zich daarna naar een groot perceel Zuidblaak-Wijnstraat, waar ik gepromoveerd werd tot chef-de-bureau van de redactie, na ene langdurige oogziekte echter nog slechts dienst doende als reporter. Over welken aanzienlijken staf van redacteuren de Courant thans beschikt en dat zij sinds lang in haar eigen gebouw in de Witte de Withstraat is gevestigd, is van algemene bekendheid."

(Herman Heijermans Sr., *Uit de herinneringen van een oude journalist*, Ad. Donker: Rotterdam 1949, p. 95-99). •

DE CANON VAN ROTTERDAM IN 50 VENSTERS

In oktober, de maand van de geschiedenis, verschijnt de Canon van Rotterdam. Ze is bedoeld voor iedereen die op welke wijze dan ook geïnteresseerd is in de geschiedenis van de stad. Ze neemt de lezer aan de hand van vijftig vensters mee op ontdekkingsstocht door Rotterdams verleden.

Sinds het verschijnen van een canon van Nederland in 2006 zijn er vele andere canons uitgekomen. Er is een canon van ons maritiem verleden, van het Gelders verleden, van de wetenschap, van het schaatsen, van het sociaal werk, van Fokke & Sukke, en ga maar door. Rotterdam kon dus niet achterblijven.

De nationale canon bestaat uit vijftig vensters waarin telkens één onderwerp het uitgangspunt is voor het verhaal van de Nederlandse geschiedenis. Zo vertelt de polder Beemster het verhaal van Nederland en het water en Aletta Jacobs het verhaal van de vrouwenemancipatie. Uitgangspunt voor de Rotterdamse canon is de 'collectie Rotterdam' en de in de erfgoedsector aanwezige kennis. Initiatiefnemer en 'trekker' van de canon was het Gemeentearchief Rotterdam. De andere participerende erfgoedinstellingen zijn Bureau Monumentenzorg, Bureau Oudheidkundig Onderzoek van Gemeentewerken Rotterdam (BOOR), Maritiem Museum Rotterdam, Museum Boijmans van Beuningen, Museum Rotterdam en het Natuurhistorisch Museum.

Door de opzet en door de keuze van het beeldmateriaal, onderscheidt de canon zich van de landelijke canon en van andere boeken die de geschiedenis van Rotterdam behandelen.

Veel canons zijn chronologisch van opzet, slechts een enkele heeft een thematische indeling. Rotterdam heeft gekozen voor een 'gemengde' benadering. Eerst werd een tijdlijn bepaald op basis van typisch Rotterdamse wapenfeiten. Vervolgens werd gekozen voor zeven thema's die de Rotterdamse geschiedenis omvatten: stad in aanwas, macht en tegenmacht, Rotterdam en de wereld, 'Hierdoor tot Hooger', Made in Rotterdam, Breken en bouwen, en Habitat Rotterdam. Binnen de thema's zijn de onderwerpen chronologisch gerangschikt. Met kleur worden de thema's, die ook afzonderlijk te lezen zijn, in een tijdlijn zichtbaar gemaakt.

De geschiedenis van Rotterdam vangt aan met de oudste bewoningsgeschiedenis zo'n 150.000 jaar voor Christus (thema: Stad in aanwas) en eindigt in 2010 met de Brandgrens, de fysieke begrenzing van de verwoesting van de binnenstad na het bombardement in 1940 (thema: Made in Rotterdam). Het was knap lastig een keuze te maken binnen de gestelde voorwaarden van 60.000 woorden en maar 220 afbeeldingen. De vijftig vensters pretenderen dan ook geen volledigheid. Zo is er een relatieve oververtegenwoordiging van de periode na het bombardement. Aan dit tijdvak van slechts zeventig jaar zijn elf vensters gewijd. De verwoesting van de binnenstad op 14 mei 1940 en de beslissing de stad niet te herbouwen maar te vernieuwen hebben, samen met de naar het westen opgeschoven havenactiviteit, een breuk veroorzaakt met het historische stadsbeeld. De daaropvolgende enorme ontwikkeling van Rotterdam rechtvaardigt dan ook deze keuze.

Ontdek Rotterdam zelf. De canon geeft ook leestips voor wie meer wil weten en er-op-uittips voor wie meer wil zien.

Wilma van Giersbergen, Els van den Bent & René Spork, *Geschiedenis van Rotterdam. De canon van het Rotterdams verleden*, Uitgeversmaatschappij Walburg Pers Zutphen, 192 pag., ca 220 illustraties full colour, ISBN 978.90.5730.762.1, prijs € 29,95 •

Koningin Juliana bezoekt in 1955 de manifestatie E55.

CURSUSSEN VAN HET GEMEENTEARCHIEF, NAJAAR 2011

De Rotterdamse afdeling bevolking in 1918

Genealogie voor beginners

In deze cursus leert u de basisvaardigheden van het stamboomonderzoek. U maakt kennis met primaire bronnen zoals de burgerlijke stand en secundaire bronnen zoals het notarieel archief. Deze worden uitgelegd aan de hand van Rotterdamse voorbeelden.

Docent: dhr. D. van Wingerden.

Aantal lessen: 10, geen huiswerk.

Prijs: € 76,00 (inclusief lesmateriaal, koffie en thee).

Locatie: Gemeentearchief Rotterdam, Hofdijk 651.

Dinsdagmiddag van 14.00 tot 16.00 uur.

Data: 4, 11, 18 en 25 oktober, 1, 8, 15, 22 en 29 november, 6 december 2011.

Oud schrift voor beginners

In deze cursus leert u oude handschriften lezen uit voornamelijk de 16de en 17de eeuw. Deze handschriften zijn afkomstig uit de Rotterdamse archieven.

Docent: dhr. K. van Dijk.

Aantal lessen: 12, met huiswerk.

Prijs: € 76,00 (inclusief lesmateriaal en koffie/thee).

Locatie: Gemeentearchief Rotterdam, Hofdijk 651.

Donderdagmiddag van 14.00 tot 16.00 uur.

Data: 13 en 27 oktober, 10 en 24 november, 8 en 22 december 2011, 5 en 19 januari, 9 en 23 februari, 8 en 22 maart 2012.

Oud schrift voor gevorderden

In het najaar 2011 biedt het Gemeentearchief de cursus Oud schrift voor gevorderden aan. Deze cursus is bedoeld voor degenen die ervaring hebben met het lezen van oude handschriften. In de vervolgcursus gaat het om het leren lezen en transcriberen van handschriften uit voornamelijk de 16de en de 17de eeuw. Nadruk ligt op teksten en taalgebruik uit deze periode, die erg lastig kunnen zijn. Ook een aantal handschriften uit de 15de-eeuw komt aan de orde. Deze zijn vaak verrassend gemakkelijk te lezen, maar zorgen juist inhoudelijk voor

problemen. Met de nodige humor besteden we aandacht aan de vaak verwarrende variaties in spelling en klankvorm en aan enkele aspecten uit de Midden-Nederlandse grammatica.

Docent: de heer Jac. Piepenbrock.

Aantal lessen: 11 (incl. 1 excursie).

Prijs: € 76,00 (inclusief lesmateriaal en koffie/thee).

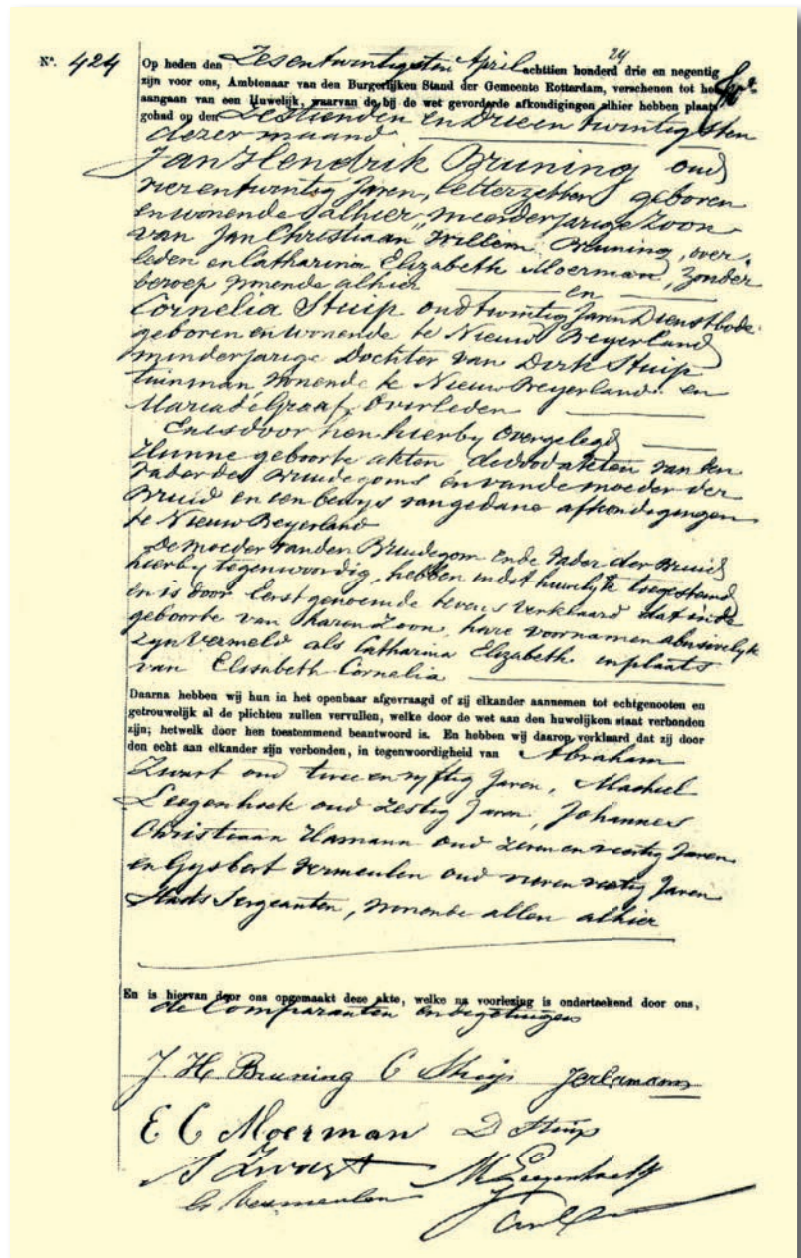
Locatie: Gemeentearchief Rotterdam, Hofdijk 651.

Tijdstip: vrijdagochtend van 10.00 uur tot 11.45 uur, om de 2 weken, rekening houdend met vakanties en feestdagen.

Startdatum: vrijdag. 28 oktober.

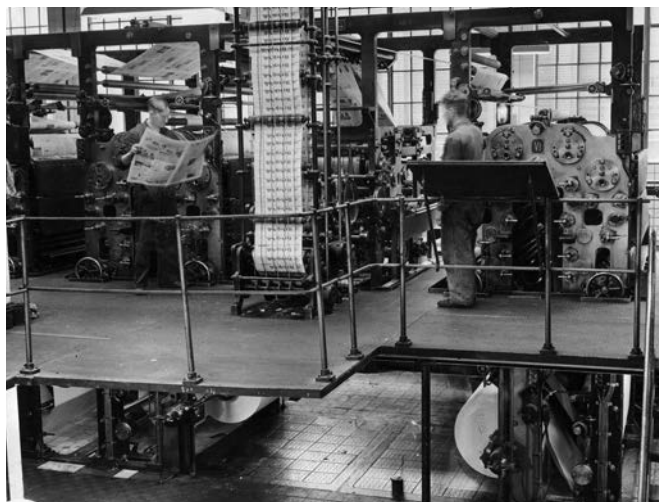
Voor meer informatie en aanmelden, neem contact op via info@gar.rotterdam.nl of bel 010 - 267 55 55. Bij aanmelding graag de naam van de cursus vermelden •

Alvast enig oefenmateriaal

ROTTERDAM, KRANTENSTAD?

In 2012 keert de redactie van de Nieuwe Rotterdamse Courant Rotterdam de rug toe en verhuist naar Amsterdam. De NRC is niet de eerste krant die de stad voorged vaarwel zegt. Het Rotterdams Parool, De Rotterdammer, Rotterdams Nieuwsblad, De Maasbode en Het Vrije Volk gingen het dagblad voor. De neergang van de Rotterdamse krantencultuur kan geïllustreerd worden aan de hand van ontwikkelingen rond Het Vrije Volk, ooit de grootste krant van Nederland.

Het Vrije Volk

De allereerste editie van het PvdA-partijblad Het Vrije Volk verschijnt op het einde van de Tweede Wereldoorlog, 5 mei 1945. Datzelfde jaar weet de krant maar liefst 357.739 abonnees aan zich te binden. Ondanks een lichte afname is de krant in 1956 en 1957 de grootste krant van Nederland, met nog steeds 325.000 abonnees. Daarna komt Het Vrije Volk terecht in een vrije val. Het aantal abonnementen blijft teruglopen en de poging om in 1960 een ochtendblad op te starten, faalt.

Het jaar daarop begint De Arbeiderspers, het bedrijf achter de krant, verlies te lijden. Deze negatieve ontwikkeling zet zich voort, ook nadat de krant zich in 1967 losmaakt van de PvdA. Uiteindelijk leidt dit tot een onvermijdelijke sanering in 1970, waarbij vestigingen in Amsterdam en Groningen worden gesloten en de krant zich terugtrekt op Rotterdam. Het Vrije Volk rolt voortaan aan de Slaak van de persen.

De verandering van een landelijk in een regionaal dagblad levert op korte termijn redelijk goede bedrijfsresultaten op, maar het aantal abonnementen blijft teruglopen. In 1972 gaat de krant over in nieuwe handen en wordt de drukkerij aan de Slaak gesloopt. Het Vrije Volk wordt vanaf dat moment gedrukt aan de Waalhaven, terwijl de redactie een plaats krijgt in de Witte de Withstraat.

In 1984 gaat Het Vrije Volk een samenwerkingsverband aan met het eveneens noodlijdende Rotterdams Nieuwsblad, onder de noemer Avondbladen Combinatie Rotterdam. De samenwerking moet vooral de kosten drukken; de redacties blijven gescheiden. De samenwerking wordt in de jaren erna steeds intensiever.

Een gedaanteverandering waarmee de krant in 1988 jonger publiek wil trekken, levert weinig nieuwe abonnees op. Het

vertrouwde rood wordt groen, de indeling van de krant verandert en ook het kenmerkende lettertype blijft niet gespaard.

Uiteindelijk wordt in 1990 besloten om de krant met het Rotterdams Nieuwsblad op te laten gaan in een nieuw regionaal avondblad: het Rotterdams Dagblad. Op 30 maart 1991 valt het allerlaatste nummer van Het Vrije Volk bij de trouwe abonnees op de deurmat.

Tentoonstelling

Museum Rotterdam en het Persmuseum laten van 6 september t/m 31 december 2011 zien waarom de Witte de Withstraat ooit de Fleet Street van Nederland genoemd werd. De bescheiden expositie Laatste Nieuws! brengt in het Schielandshuis de neergang van de Rotterdamse krantencultuur in beeld aan de hand van ontwikkelingen rond Het Vrije Volk.

Muren vol originele voorpagina's met beroemd en berucht nieuws brengen de bezoeker terug naar het papieren tijdperk. Edities tijdens belangrijke koerswijzigingen bij de kranten, illustreren de vaak noodgedwongen veranderingen in het ooit rijke Rotterdamse krantenlandschap. Daarnaast hangen afdrucken van fotojournalisten en zijn diverse krantenparafernalia te bekijken. Op een wand speelt een film met, soms emotionele, interviews met oud-lezers.

Bij de tentoonstelling verschijnt bovendien een gelijknamige krant, waarin oud-verslaggevers schrijven over roemruchte gebeurtenissen bij de kranten, in Nederland én Rotterdam.

Tot 2 oktober 2011 is een verdieping lager in het Schielandshuis ook de beeldtentoonstelling Kranten – 400 jaar nieuws op papier van de Atlas Van Stolk te zien. •

BOORNIEUWS 15 DIGITAAL

Zo'n twee à drie keer per jaar wordt met de Kroniek van het Historisch Genootschap Roterodamum het blad BOORnieuws meegestuurd. Met deze publicatie informeren de archeologen van het Bureau Oudheidkundig Onderzoek van Gemeentewerken Rotterdam (BOOR) belangstellenden over de archeologie van de stad.

In het nieuwste nummer leest u meer over de eerste resultaten van de grote opgraving op de locatie 'Markthal', de oudste crematiegraven van Nederland in Rotterdam-Beverwaard, het onderzoek in de zeer diepe bouwput van de Kruispleingarage en een terugblik op het jubileumjaar 2010.

Vanwege bezuinigingen bij de gemeente en een daaruit voortkomende uitgavenstop kan BOORnieuws nummer 15 niet worden gedrukt. Het blad is daarom alleen in digitale vorm (pdf) beschikbaar. U vindt BOORnieuws 15 op de vernieuwde website van het BOOR: www.rotterdam.nl/boor. Rechts onder 'boor actueel' staat een nieuwsberichtje of u kunt onderaan (onder 'contact') op de button 'BOORnieuws' klikken. Daar vindt u ook eerdere nummers digitaal.

Het BOOR hoopt alle 4000 abonnees in de toekomst weer een papieren versie van BOORnieuws te kunnen toesturen! •

EEN MONUMENT VOOR PIERRE BAYLE: 'DE FILOSOOF VAN ROTTERDAM'

Hartstochtelijk pleidooi voor respect en verdraagzaamheid

Op 16 september wordt in de Rotterdamse wijk Nieuw Crooswijk het eerste deel van een monument onthuld ter herinnering aan de invloedrijke filosoof Pierre Bayle (1647 – 1706). Het monument komt te staan op de Rusthoflaan, dicht bij de Algemene Begraafplaats waar zich de resten van het oorspronkelijke graf van Bayle bevinden. Op verzoek van de Stichting Pierre Bayle Monument en het Centrum Beeldende Kunst Rotterdam ontwierp kunstenaar Paul Cox een monument dat bestaat uit meerdere elementen die in de loop der tijd worden gerealiseerd.

In september wordt het keramisch 'teksthuis' – met teksten van Bayle verwerkt in de wanden – onthuld en twee nieuwe bronzen banken zoals die ook al elders in de wijk staan. Daarna volgt het 'poortgebouw' dat de nieuwe entree zal vormen van de R.K. Begraafplaats St. Laurentius. Een laatste element bestaat uit een serie van 25 bronzen banken voor de wijk. Iedere bank wordt gesierd met het portret van Bayle, alias 'Le philosophe de Rotterdam'. Uiteindelijk zien wij alleen een monument in fysieke zin, maar de kunst schuilt eveneens in het door Cox zorgvuldig bewandelde traject. De paviljoens, teksten en banken nodigen uit tot ontmoeting en reflectie: Pierre Bayle dankt zijn faam immers aan een hartstochtelijk pleidooi voor respect, verdraagzaamheid en tolerantie. Actueler dan ooit. Of misschien blijvend actueel, zeker in een wijk die door grootscheepse herstructurering een nieuw sociaal evenwicht moet vinden.

Pierre Bayle is wereldberoemd en is net als Spinoza een representant van de radicale Verlichting. Voor Spinoza werden al monumenten opgericht in Den Haag en Amsterdam. In Rotterdam ontbrak nog een eerbetoon aan Bayle. Aan het einde van zijn leven was Bayle net zo beroemd als Erasmus, die andere Rotterdamse filosoof. Erasmus werd in Rotterdam geboren, Bayle stierf in Rotterdam. Beiden probeerden een antwoord te geven op een actuele vraag: hoe kun je vreedzaam leven met mensen die anders denken en zijn dan jijzelf? Bayle vond dat je anderen moet respecteren en dat je altijd naar tolerantie moet streven. 'Verdraagzaamheid leidt tot vrede en onverdraagzaamheid tot verwarring en strijd', aldus Bayle. In het multiculturele laboratorium dat de stad Rotterdam is, is het gedachtegoed van Bayle in de openbare ruimte passend en welkom. De bevolkingssamenstelling in Crooswijk is van oudsher divers en zal ook in de toekomst de kleurrijkheid van Rotterdam weerspiegelen.

Pierre Bayle vluchtte in 1681 als Franse protestant voor het geweld in het katholieke Frankrijk. In het protestante Rotterdam werd hij als vluchteling aanvankelijk met open armen ontvangen. Hij werd hoogleraar geschiedenis en filosofie aan de Illustere School en groeide uit tot belangrijk filosoof. Maar na verloop van tijd vond men ook in Rotterdam zijn ideeën te radicaal en na tien jaar raakte Bayle zijn baan kwijt. Hij schreef een groot aantal boeken en richtte het populairwetenschappelijke tijdschrift *Nouvelles de la Republique des Lettres* op. In 1697 publiceerde hij zijn meesterwerk: de *Dictionnaire historique et critique*, het 'arsenaal' van de Europese Verlichting. Bayle geldt tot op de dag vandaag als één van de belangrijkste weggereiders van de Verlichting.

Internationaal wordt 'Le philosophe de Rotterdam' geroemd en wordt zijn werk gedomineerd. In Nederland was hij lange tijd vergeten. Het monument wil de bekendheid van Pierre Bayle en zijn gedachtegoed vergroten.

Paul Cox verdiepte zich al tijdens zijn studie in het begrip 'monument'. Voor deze opdracht ontwikkelde hij niet alleen een aantal objecten voor de publieke ruimte, maar bracht hij tevens een stevig draagvlak en intensieve samenwerkingsprocessen tot stand. In 2006 vond op zijn initiatief beeldenroute 'de Vreemdeling' plaats rondom het werk van Bayle, werd er een reeks debatten georganiseerd met de titel 'Salon de Lantaern' en werd de opnieuw gebouwde basisschool in Crooswijk vernoemd naar de belangrijke filosoof. Voor de kinderen op deze school is door de Hogeschool Rotterdam een filosofieprogramma ontwikkeld op basis van het gedachtegoed van Bayle.

De ontwikkeling van het monument wordt gerealiseerd in een samenwerking tussen het Centrum Beeldende Kunst Rotterdam, de Stichting Pierre Bayle Monument, West8, OCNC, ERA Contour, Proper-Stok, Woonstad Rotterdam, de deelgemeente Kralingen-Crooswijk, de EUR en de Hogeschool Rotterdam. De ene helft van de financiering van het monument wordt gedragen door de overheid, de andere helft is afkomstig van particuliere gelden geworven door de Stichting Pierre Bayle Monument.

Pierre Bayle Stichting:

www.pierrebayle.nl

Stichting Pierre Bayle Monument:

www.pierrebaylemonument.net •

Het monument in aanbouw

DAG VAN DE ROTTERDAMSE GESCHIEDENIS 16 OKTOBER

De Maand van de Geschiedenis staat in Rotterdam in het teken van het bezoek van Keizer Napoleon, 200 jaar geleden. Diverse kunst- en cultuurinstellingen besteden aandacht aan de nog steeds merkbare gevolgen van de heerschappij van Napoleon. Zoals in onze achternamen, het belastingstelsel, het trouwen, onze tafelmanieren, het onderwijs en de rechtspraak. Ook het bezoek van de Keizer zelf en zijn voorliefde voor grote schepen komen aan bod, evenals de wat minder vleiende visies die over hem de ronde deden. Op De Dag van de Rotterdamse Geschiedenis (16 oktober) is bovendien van alles te doen voor jong en oud in keizerlijk Rotterdam.

Bliksembezoek

Op inspectietournee door zijn nieuwe gebiedsdeel Nederland doet keizer Napoleon Bonaparte Rotterdam aan voor een bliksembezoek. Hij brengt twee dagen in de Maasstad door en logeert 's nachts in het als paleis ingerichte Schielandshuis. De elite van Rotterdam trakteert de nieuwe baas op een groots diner in de Doelen, burgemeester Suurmond overhandigt de keizer de sleutels van de stad in ruil voor de officiële wapenbrief en in de stromende regen laat Napoleon zich rondvaren door de haven om te zien of deze geschikt is als springplank voor een Engels avontuur.

Maand van de Geschiedenis

Het bezoek van Napoleon aan Rotterdam was kort, maar de gevolgen van de inlijving van Nederland bij het Franse keizerrijk (1810 -1813) merken we nog steeds. Erfgoedinstellingen in Rotterdam besteden in oktober, de maand van de geschiedenis, aandacht aan het bezoek van Napoleon Bonaparte en aan de gevolgen van zijn beleid.

In *Museum Rotterdam*, locatie Het Schielandshuis, kan de bezoeker zich vanaf 11 oktober vergapen aan de levensstijl van de Rotterdamse elite van weleer in de expositie Rijk Leven. Op 16 oktober opent hier ook 'Napoleon on the spot', waar vooral spotprenten van de keizer, maar ook de wapenbrief en de stadssleutels zijn te bezichtigen.

Het *Gemeentearchief Rotterdam* besteedt uitgebreid aandacht aan de burgerlijke stand die Napoleon in 1811 invoerde. Bezoekers kunnen op zoek naar hun voorouders en het verhaal achter hun naam ontdekken.

Het *Bureau Oudheidkundig Onderzoek van Gemeentewerken Rotterdam*, BOOR, laat met archeologische vondsten Rotterdammers uit het verleden weer tot leven komen.

In het Fotomuseum kunnen jong en oud meedoen aan speciale workshops portretfotografie.

Het *Onderwijsmuseum* leert ons over het nieuwe onderwijsbeleid dat Napoleon oplegde en toont onderwijsprenten over zijn veldslagen

Het *Belasting en Douanemuseum* laat in een installatie zien wat Napoleon voor het belastingstelsel heeft betekend.

De *Laurenskerk* biedt een preview op de net gerestaureerde kerktoeren. De kerk kwam dankzij Napoleon in handen van de overheid, die dan ook de recente restauratie heeft betaald.

Het *Havenmuseum* doet de inspectietocht door de haven nog eens dunnetjes over en doet daarbij Pernis aan. In de oudheidskamer van dit dorpje is een expositie te zien over trouwen voor de burgerlijke stand, maar wordt ook de invloed van de Franse taal duidelijk, die door Napoleon verplicht gesteld werd.

In het *Maritiem Museum* is te ontdekken hoe op zee genavigeerd wordt. Bijvoorbeeld vanuit Rotterdam naar Engeland.

Dag van de Rotterdamse Geschiedenis

Hoogtepunt van de Maand van de geschiedenis is de Dag van de Rotterdamse Geschiedenis op zondag 16 oktober. Het Schouwburgplein wordt omgedoopt tot Tijdsplein, een plek waar je wandelend, kijkend en luisterend op en door de rijke Rotterdamse geschiedenis reist. Rotterdammers uit 1811 komen tot leven en beginnen een gesprek over alle veranderingen die ze meemaken. Om 13.00 uur wordt een zeer bijzondere gast verwacht.

De Dag van de Rotterdamse Geschiedenis maakt onderdeel uit van de landelijke Maand van de Geschiedenis.

Wanneer? 16 oktober 2011

Waar? Schouwburgplein

AGENDA

Op de Monumentenlezing 2011 spreekt de vooraanstaande Franse landschapsarchitect Alexandre Chemetoff. Thema van de lezing, die jaarlijks voorafgaat aan de Open Monumentendag, is de bijdrage die architectuur kan leveren aan de herbestemming van stedelijke gebieden. Een vraagstuk dat ook in Rotterdam actueel is.

Chemetoff is vooral bekend door de herontwikkeling van het Île de Nantes, een eiland in de Loire bij het stadscentrum van Nantes. Door het vertrek van scheepswerven en industrieën raakte het eiland vanaf de jaren zeventig in verval. De voorbije tien jaar is een groot stedenbouwkundig project opgezet waarbij op bijzondere wijze de geleidelijke transformatie van het landschap is ingezet, met hergebruik van bestaande architectuur. Met inventiviteit en vakmanschap heeft Chemetoff het Île de Nantes opnieuw een prominente plek gegeven in de stad. Met de uitnodiging van Chemetoff willen het NAI en medeorganisator AIR, het Architectuurcentrum van Rotterdam, inspiratie bieden voor de oplossing van de specifieke Rotterdamse vraagstukken. Hoe kijkt en waardeert Chemetoff een transformatiegebied? De landschapsarchitect zal in aansluiting op zijn lezing met het publiek de discussie aangaan over de transformatie en herbestemming van de Rotterdamse Stadhavens.

De lezing start om 20.00 uur en vindt plaats in het geheel vernieuwde NAI. De lezing is vrij toegankelijk. De tentoonstellingszalen zijn tot 20.00 uur geopend. Aanmelden via www.nai.nl/inschrijven

Meer informatie over Alexandre Chemetoff:

Alexandre Chemetoff (1950) voert sinds 1983 studies en projecten uit van uiteenlopende aard en schaal. Zijn belangrijkste projecten omvatten de buitenaanleg van de Usine Schlimberger te Montrouge (1981–1985), de Bamboetuin in het Parc de la Villette te Parijs (1985–1987), het aanlegplan van de wijk La Darnaise (Cité des Minguettes) in Vénissieux (1988–1995) en de oevers van de Vilaine te Rennes (sinds 1991). Het werk van Chemetoff is gepubliceerd in Franse en internationale architectuurpublicaties en gelauwerd met verschillende prijzen, waaronder de Grand Prix de l'Urbanisme 2000.

Open Monumentendag zaterdag 10 september

Open Monumentendag staat dit jaar in Rotterdam in het teken van de herbestemming van voormalige havengebieden. Op zaterdag 10 september wordt in het Lloydkwartier en op Heijplaat, het RDM-terrein en het Quarantaineterrein onder de titel "Nieuw Gebruik – Oud Gebouw" een themaprogramma georganiseerd met rondleidingen door monumentale panden, presentaties en fiets- en wandeltochten. Daarnaast openen 45 Rotterdamse monumenten verspreid door de hele stad hun deuren voor het publiek. Naast bekende topmonumenten, zoals de Van Nelle Ontwerfabriek, doen dit jaar ook enkele monumenten voor de eerste keer mee, waaronder de ss Rotterdam, pakhuis Santos en het rioolgemeal aan de Statensingel. Verder verzorgt Stichting Rotterdam is Vele Dorpen diverse activiteiten in de voormalige zelfstandige dorpen.

Herbestemming en hergebruik van gebouwen is een actueel thema. De grote leegstand in Nederland en in Rotterdam roept vaak negatieve associaties op met verval, verlies en verloederings. Iedere stad heeft een probleem als er veel panden leeg staan of hele gebieden hun functie verliezen. Sloop is dan

vaak het antwoord. Maar leegstand biedt ook kansen voor een tweede leven. Vaak zijn het gebouwen of gebieden die bewoners in hun hart hebben gesloten, die deel uitmaken van de stadsgeschiedenis en bepalend zijn geweest in de ontwikkeling van de stad.

Rotterdam heeft inspirerende voorbeelden op het gebied van hergebruik, zoals het Lloydkwartier, het terrein van Rotterdamse Droogdok Maatschappij (RDM), Heijplaat en het voormalige Quarantaineterrein. Gebieden die (nog) geen vaste plek hebben veroverd op de toeristische kaart en waar u waarschijnlijk niet zomaar naar toe zult gaan. Toch is in deze gebieden de geschiedenis van de havenstad Rotterdam intens te ervaren. Niet alleen vanwege de vele cultuurhistorisch, stedenbouwkundig en architectonisch belangwekkende panden, maar ook vanwege het leven dat zich er heeft afgespeeld. Vanaf de Lloydpier vertrokken ooit duizenden schepen naar de Gordel van Smaragd en op het RDM terrein was een van de grotere scheepswerven van Nederland gevestigd. De arbeidskrachten van de werf woonden in een hechte gemeenschap in het sfeervolle tuindorp Heijplaat.

Op zaterdag 10 september bent u van harte welkom in deze gebieden en kunt u kennis maken met dit veelzijdige maritieme verleden van Rotterdam. U kunt varen, wandelen, fietsen en bijzondere panden bezoeken onder leiding van deskundige gidsen. U zult aangenaam verrast zijn door deze oude havengebieden van Rotterdam, waar geschiedenis, transformatie en hergebruik een energieke belofte voor de toekomst zijn.

Voorafgaand aan Open Monumentendag worden op 3 en 4 september in het Groot Handelsgebouw tussen 10.00 en 16.00 uur rondleidingen gegeven in het kader van de Nationale Monumenten Estafette.

Zie voor meer informatie en het complete programma van Open Monumentendag: www.openmonumentendagrotterdam.nl of volg op Twitter @OMD010

Lezingen in het OorlogsVerzetsmuseum Rotterdam

Zondag 11 september, 14.00 uur.

Lezing Baggergoud door Daniël van den Bos. In 1946 werd bij het uitdiepen van de Nieuwe Waterweg bij Vlaardingen goud gebaggerd. Dat riep de nodige vragen op. Wat was de geheime missie van de gezonken Loodsboot 19? Van wie was dat goud, na al die jaren te hebben gesluimerd op de rivierbodem? Daniël van den Bos schreef het boek Baggergoud. Hij is een neef van de man die in 1946 een van de goudstaven opviste en verkocht. Reserveren t/m 6 september.

Coolhaven 375, 3025 GC Rotterdam.
Reserveren is verplicht. 010-4848931 of stuur een email naar info@ovmrotterdam.nl o.v.v. naam en telefoonnummer. •

FOTOPUZZEL

Op de vorige puzzel kwamen bij Ahoy en de redactie flink wat inzendingen binnen. De meeste waren goed en daaruit zijn winnaars gekozen die het boek Ahoy 40 years in concert hebben ontvangen.

Dat zijn:

Kees Molendijk (Oud-Beijerland),
Roland Vonk (Rotterdam),
Wil van Megen (Rotterdam),
Lous Voskuil (Rotterdam), en
Laurens Blom (Maassluis).

Bij de Ahoy puzzel werd flink geholpen doordat de oplossing elders in de Kroniek was vermeld. Daar maken we uiteraard geen gewoonte van. De oplossing van deze puzzel zult u tevergeefs in de Kroniek zoeken.

Niet makkelijk deze keer. Een foto uit 1938.
Waar stonden deze panden?•

